

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ”

КАТЕДРА „АГРАРНА ИКОНОМИКА”

ИЛИЯНА ГЕОРГИЕВА КРЪСТЕВА

**ИКОНОМИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРИ
ПРОИЗВОДСТВОТО И ТЪРГОВИЯТА С БИОЛОГИЧНА
СЕЛСКОСТОПАНСКА ПРОДУКЦИЯ В СЕВЕРЕН
ЦЕНТРАЛЕН РАЙОН**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна
степен „доктор“ по докторска програма „Икономика и
управление (Аграрна икономика)“

Научен ръководител:

доц. д-р Марина Николова

СВИЩОВ

2017

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита по реда на Закона за развитие на академичния състав в Република България от Катедра „Аграрна икономика“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Дисертационният труд е в обем от 150 страници. В структурно отношение е изграден от увод, изложение в три глави, заключение, списък с използвана литература – общо 107 източника, от които: български – 39, английски – 21, нормативни и стратегически документи – 28 и електронни адреси – 19. В подкрепа на изложеното са включени 15 таблици и 28 фигури. Приложения – 1 на брой в обем от 10 страници.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на от ч. в на СА „Д. А. Ценов“.

Материалите по защитата са на разположение в отдел „Докторантура и академично развитие“.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност и значимост на темата

Основните предизвикателства пред развитието на земеделието в България произтичат от приоритетната роля на Общата селскостопанска политика (ОСП) на Европейския съюз (ЕС). Въпреки че през последните няколко години положителният ефект за отрасъла се изразява в съществена подкрепа с европейски средства и увеличаващ се размер на националните средства, то най-общо земеделското производство в страната се характеризира все още със сравнително ниска конкурентоспособност и недостатъчна пазарна ориентация, породени в голяма степен от натрупаните през годините на прехода остри проблеми в сектора.

Актуалността и значимостта на темата произтича от все по-нарастващото търсене на здравословни и биологично чисти качествени продукти, които са произведени чрез прилагането на добри земеделски практики с грижа към околната среда и здравето на хората. В унисон с провежданата ОСП на ЕС биологичните стопанства осигуряват заетост и допълнителни доходи, а така също стимулират развитието на местната икономика.

2. Обект и предмет на изследването

Обект на изследване са земеделските стопанства, които са сертифицирани за производство, преработка и търговия с биологични продукти, и тези, които осъществяват преход от конвенционално към биологично производство, на територията на област Велико Търново.

Предмет на изследване са проблемите и перспективите при производството и търговията с биологична селскостопанска продукция.

3. Изследователска теза

Изследователската теза, която се защитава в дисертационния труд, е, че биологичното земеделие е устойчив модел на производство на качествени и здравословни селскостопански продукти и има съществен принос за развитието на селските райони в България.

4. Цел и задачи на дисертационния труд

Целта на дисертационния труд е проучване и разкриване на тенденциите и перспективите за развитие на биологичното производство. Реализирането на поставената цел е свързано с решаването на следните *задачи*:

- ✓ проучване и разкриване на теоретичните постановки относно биологичното земеделие;
- ✓ очертаване на нормативното регламентиране производството и търговията с биологична селскостопанска продукция;
- ✓ разкриване на предимствата и предпоставките за развитие на биологичното производство;
- ✓ анализ на състоянието на сектор биологично производство;
- ✓ разработване на методически инструментариум на изследването;
- ✓ разкриване на състоянието и потенциала за развитие на биологичното производство в област Велико Търново;
- ✓ идентифициране на проблемите, възможностите и тенденциите при производството и търговията на биологични продукти в изследвания район.

5. Методология на изследването

За постигане на основната цел и за изпълнение на поставените задачи в изследването се използват следните *методи*: анализ, синтез,

логически метод, сравнителен метод, индукция и дедукция, наблюдение, описание, статистически методи и други. Използвани са източници, по-важните от които са:

- публикации и научни изследвания в областта на биологичното земеделие;
- официални данни, публикувани от Министерството на земеделието, храните и горите, Националния статистически институт, Държавен фонд „Земеделие“ и др.;
- информация от Българска асоциация „Биопродукти“;
- електронни информационни източници;
- проведено собствено анкетно проучване.

6. Ограничителни условия на изследването

При разработване на дисертацията са въведени някои **ограничителни условия**, а именно:

✓ изследването се основава на проучването на земеделските стопанства, които са сертифицирани или осъществяват преход от конвенционално към биологично производство, на територията на *област Велико Търново*. Структурата на биологичните производители в област Велико Търново е съизмерима с тези в Северен Централен район.

✓ дисертацията не разглежда финансовите аспекти от дейността на биологичните стопанства, както и икономическите показатели, поради факта, че по-голямата част от земеделските стопанства са в период на преход (конверсия).

II. СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд се състои от увод, изложение в три глави, заключение, цитирана и използвана литература и приложения. Общият обем е 150 страници. В структурно отношение изследването включва:

УВОД

ГЛАВА ПЪРВА. ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА БИОЛОГИЧНОТО ПРОИЗВОДСТВО

- 1.1. Биологично земеделие – същност и особености
- 1.2. Нормативно регламентиране на биологичното земеделие
- 1.3. Политическа и финансова рамка за подпомагане на биологичното производство в България
- 1.4. Контрол и сертификация на биологични продукти
- 1.5. SWOT анализ на биологичното производство на селскостопанска продукция в България

ГЛАВА ВТОРА. СЪСТОЯНИЕ И ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА БИОПРОИЗВОДСТВОТО В БЪЛГАРИЯ

- 2.1. Природни и икономически условия и предимства за развитие на биопроизводството
- 2.2. Анализ на състоянието на биологичното производство в България
- 2.3. Търговия и потребление на биологична селскостопанска продукция

ГЛАВА ТРЕТА. ТЕНДЕНЦИИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА БИОЛОГИЧНОТО ПРОИЗВОДСТВО

- 3.1. Методически инструментариум на изследването
- 3.2. Състояние и тенденции за развитие на биологичното производство в област Велико Търново
- 3.3. Основни насоки и перспективи за развитие на биологичното производство в област Велико Търново

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

ПРИЛОЖЕНИЯ

ОСНОВНИ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ

III. КРАТКО СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД

В уводната част на дисертационния труд се обосновават актуалността и значимостта на избраната тема. Дефинирани са обектът и предметът на изследването. Очертани са основната цел и задачите за нейното постигане. Формулирана е изследователската теза и са представени методологията, обхватът и ограниченията на изследването.

ГЛАВА ПЪРВА. ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА БИОЛОГИЧНОТО ПРОИЗВОДСТВО

Първа глава има теоретичен характер. Тя е фокусирана върху изясняване същността и особеностите на биологичното земеделие¹. За целта са разгледани и обобщени различни виждания на редица български и чуждестранни автори.

В структурен аспект първа глава се състои от пет параграфа.

1.1. Биологично земеделие – същност и особености

В началото на този параграф се обосновава връзката между устойчивите модели на производство в земеделието и по-конкретно

¹ Понятията *биологично земеделие* и *биологично производство* се използват като синоними.

биологичното земеделие, като типичен пример за такъв модел се проследяват авторските позиции и мнения относно устойчивото земеделие в международен и национален мащаб.

На основата на различни авторски становища се извежда следната *обобщена дефиниция* за устойчивото земеделие, а именно, че то е икономически ефективно, екологично съвместимо и социално отговорно, като способства в дългосрочен план да снабдява населението с качествени хранителни продукти и да осигурява възможност за по-добър стандарт на живот в селските райони.

Негативните последици от високоинтензивното конвенционално земеделие като деградация на почвата, почвена ерозия, замърсяване и намаляване на биологичното разнообразие налагат необходимостта от търсенето на природосъобразни земеделски практики и екологосъобразни технологии при развитието и отглеждането на земеделските култури. Един от начините за предотвратяване замърсяването на биологичното разнообразие и възможност за устойчиво управление на природните ресурси е именно *биологичното производство*. Потенциалът за развитие на биологичния сектор, както и прилагането на природосъобразни методи на земеделската система, имат важно значение за повишаване на предприемаческата инициатива в селските райони.

В този параграф е отделено внимание на възникването и развитието на биологичното земеделие в България, което преминава през няколко етапа, а именно (Николова, М., 2013, стр. 34):

➤ I^{ви} етап 1993 г. – **полагане основите на биологичното земеделие в България**. Създадена е първата пилотна биологична ферма с площ 8 хектара в Аграрния университет в Пловдив.

➤ II^{ри} етап 1996–2000 г. – **популяризиране на биологичното земеделие**. През този период стартира интензивна дейност във връзка с развитието на биологичното земеделие в България. Обучават се фермери,

публикува се специална литература и се подготвя националното законодателство. Разработен е първият голям проект в страната ни „Развитие на биологичното земеделие в района на Централните Балкани“.

➤ III^{-ти} етап 2001–2004 г. – **начало (първи стъпки) на биологичното земеделие в България.** Установено е национално законодателство в областта на биологичното земеделие – Наредба 22 и Наредба 35. Организиран е първият фестивал по биологично земеделие, като започва сертифицирането на първите биологични стопанства. България за първи път участва в Bio Fach Organic Trade Fair през 2003 г., а през 2004 г. е отворен първият магазин за биологични продукти в София.

➤ IV^{-ти} етап 2005–2008 г. – **осезателно развитие на биологичното земеделие в България.** През този период стават достъпни биопродуктите в българските магазини, като от 2005 г. и в супермаркетите в България. През 2007 г. започва предлагането на биопродукти и в други магазини, като са отворени над 1500 магазина. Организирана е първата телевизионна реклама на биологични храни.

➤ V^{-ти} етап 2009–2012 г. – **превръщане на биологичното земеделие в реален икономически сектор в България.** За този етап е характерно развитие на икономическата криза и консолидиране на сектора. Биологичните оператори започват да получават плащания от правителството. Създадени са Българската асоциация „Биопродукти“ (БАБ) и Асоциацията на биотърговците (АБТ).

➤ VI^{-ти} етап след 2012 г. и досега – **усилено развитие мащабите на биологичното земеделие** както по отношение на броя на биологичните оператори, така и на площите. За този етап е видно нарастване на производителите, преработвателите, на биологичните площи, както и разширяване обхвата на растениевъдството, животновъдството и биологичното пчеларство.

Особеностите в развитието и практикуването на биологичното земеделие провокират интереса на редица чуждестранни и български автори. Сред чуждестранните автори, работещи по проблемите на биологичното земеделие, могат да се открият: А. Скофийлд, Н. Ламбкийн, Дж. Прити, Д. Зилбърман, М. Канана, Л. Липър и др., а от българските автори принос имат: А. Митева, Д. Митова, М. Николова, Е. Арабска, П. Йовчевска, Л. Василева, З. Григорова и др.

Изведена е авторова дефиниция на биологично земеделие – **устойчив модел на производство, който насърчава прилагането на екологосъобразни практики за запазване устойчивото развитие на селските райони с цел подобряване качеството на живот и опазването на околната среда.**

В края на параграфа се обобщава, че по-важните принципи, които допринасят за съвременното развитие на биологичното земеделие и за разкриване на пълния му потенциал, са следните:

- Новите предизвикателства и новото отношение към **компонентите на биологичната земеделска система (почва, биоразнообразие, вода и ландшафт)** водят до успешно управление на съвременните земеделски стопанства. Важен приоритет за устойчиво развитие има цялото многообразие от растителен и животински свят, които са насочени към опазване и съхранение на биоразнообразието, както и към поддържане на ландшафта в селските райони.

- **Принципите на здравето, екологията, справедливостта и грижите** служат като основна движеща сила на практикуващите методите на биологично земеделие. Чрез тях се укрепват и поддържат благосъстоянието на екосистемите, почвената структура и опазването на микроорганизмите в околната среда.

- Въвеждане, използване и спазване на основополагащи **принципи и практики**, които се изразяват в: цялостен системен подход

към производствената единица; стабилизиране на агроекосистемите на основата на диверсификацията, биоразнообразието и интегрирането; адекватност на подходите, методите и средствата за контрол на вредителите.

1.2. Нормативно регламентиране на биологичното земеделие

Този параграф характеризира *законодателството, регламентиращо изискванията към биологичното производство*. Основните промени в законодателството, които разглеждат производството и разпространението на биологични продукти у нас, са свързани с членството на България в ЕС, защото в европейското законодателство има залегнали определени изисквания към биологичното производство, които трябва да бъдат спазени. В резултат на това нормативните документи могат да бъдат разделени в две групи. Едната група разглежда *законодателството преди 2007 г.*, а другата – *законодателството след членството ни в ЕС*.

В края на този параграф се извеждат обобщения от анализирането на нормативните документи:

Първо, в българската уредба внимателно са определени критериите, на които трябва да отговаря биологично производство, с което се цели да се ограничат възможностите за нарушаване на общоприетите стандарти и регламенти по отношение на екологосъобразното производство;

Второ, след членството на България в ЕС в нормативната база е заложено синхронизиране на българското законодателство с европейските изисквания.

Трето, точно са определени и условията за внос и износ на биологични продукти както на европейско, така и на световно равнище. Те са от основно значение за ограничаване навлизането на продукти, които нямат сертификация и в същото време са и опасни за здравето.

Четвърто, биологичното земеделие е специфичен метод на селскостопанско производство, щадящо околната среда и гарантиращо подпомагането и запазването на биоразнообразието и природната среда.

Пето, в законодателството, регламентиращо изискванията за биологично производство, са посочени правила за етикетиране на биологичните продукти.

1.3. Политическа и финансова рамка за подпомагане на биологичното производство в България

Като страна – членка на ЕС, България има възможност да се възползва от предлаганите средства от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони под формата на компенсаторни плащания за подпомагане сектора на биологичното земеделие. Във връзка с това са подготвени и утвърдени:

- Национален стратегически план за развитие на селските райони 2007–2013 г.;

- Програма за развитие на селските райони на Република България за периода 2007–2013 г.;

- Наредби за прилагане на мерките, заложи в Програмата за развитие на селските райони на Република България за периода 2007–2013 г.;

- Наредби за прилагане на мерките, заложи в Програмата за развитие на селските райони на Република България за периода 2014–2020 г.

Към специалните законодателни актове, уреждащи биологичното земеделие, могат да се отнесат:

- Закон за защита на растенията (Закон за защита на растенията, 1997);
- Закон за животновъдството (Закон за животновъдството, 2000);
- Закон за храните (Закон за храните, 1999);

- Наредба 22 (Наредба 22/04.07.2001 г. за биологично производство на растения, растителни продукти и храни от растителен произход и неговото означаване върху тях, 2001);
- Наредба 35 (Наредба 35/30.08.2001 г. за биологичното производство на животни, животински продукти и храни от животински произход и неговото означаване върху тях, 2001);
- Наредба 1 (Наредба № 1 от 07.02.2013 г. за прилагане на правилата на биологично производство на растения, животни и аквакултури, растителни, животински продукти, продукти от аквакултури и храни, тяхното етикетиране и контрола върху производството и етикетирането, 2013);
- Наредба 4 (Наредба № 4 от 24.02.2015 г. за прилагане на мярка 11 „Биологично земеделие“ от програмата за развитие на селските райони за периода 2014–2020 г., 2015).

В този параграф се разглежда и **финансовата рамка за подпомагане** на земеделските стопани относно биологичното земеделие, което се осъществява посредством Мярка 214 „Агроекологични плащания” от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007–2013 година. Наредба № 11 (Наредба 11 от 06.04.2009 г. за условията и реда за прилагане на мярка 214 „Агроекологични плащания“ от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007–2013 г, 2009) от 2009 г. установява условията и реда за прилагане на мярка 214. Посредством нея се конкретизира финансовата рамка за подкрепа на биологичното растениевъдство и биологичното пчеларство.

През настоящия програмен период (2014–2020 г.) подпомагането на биологичното растениевъдство и биологичното пчеларство се осъществява от *Мярка 11* (Програма за развитие на селските райони на Република България 2014–2020 г., стр. 249).

В рамките на тази мярка се изпълняват две подмерки:

- Подмярка 11.1 Плащания за преминаване към биологично земеделие за ха ИЗП;
- Подмярка 11.2 Плащания за поддържане на биологичното земеделие за ха ИЗП.

Стимулиране подпомагането на биологичното растениевъдство, пчеларство и животновъдство допринася за ограничаване прилагането на минерални торове, пестициди, понижаване замърсяването на почвите и водите и като цяло до земеделие, балансирано с най-подходящите екологични и производствени практики.

1.4. Контрол и сертификация на биологични продукти

За да се гарантира, че произведените биологични продукти отговарят на правните изисквания, заложи в законодателството, всички етапи от производството до разпространението на биологични продукти следва да съответстват на разпоредбите, заложи в Регламент (ЕО) №834/2007 (Николова, М., 2009, стр. 51). При биологичното производство на храни от растителен произход трябва да се спазват точно определени регламенти и стандарти. Цялата верига от фермата до крайния потребител трябва да бъде контролирана и сертифицирана от независими и акредитирани контролни органи, посочени от Министъра на земеделието, храните и горите.

Контролирането и сертифицирането на биологични продукти в България са поверени на юридически лица (търговци или сдружения с нестопанска цел), акредитирани от Изпълнителна агенция „Българска служба за акредитация“ и получили разрешение от Министъра на земеделието и храните (Николова, М., 2013, стр. 136). Като задължителен за всички продукти, отговарящи на съответните стандарти за етикетиране, от 1 юли 2010 г. се въведе в приложение нов знак на Европейския съюз за всички биологични продукти, произведени в държавите – членки на ЕС. На

новото лого са изобразени 12 звезди във формата на листо на зелен фон, което означава, че продуктът напълно отговаря на европейските стандарти и регламенти за биологично производство. Понастоящем в България са включени 15 сертифициращи организации, които имат право да осъществяват контрол за съответствие на биологичното производство в България(www.mzh.government.bg/MZH/bg/ShortLinks/BiologichnoZemedelie/BiolZemInfRegistri.aspx - 28.05.2017 г.), (вж. Таблица 1.1).

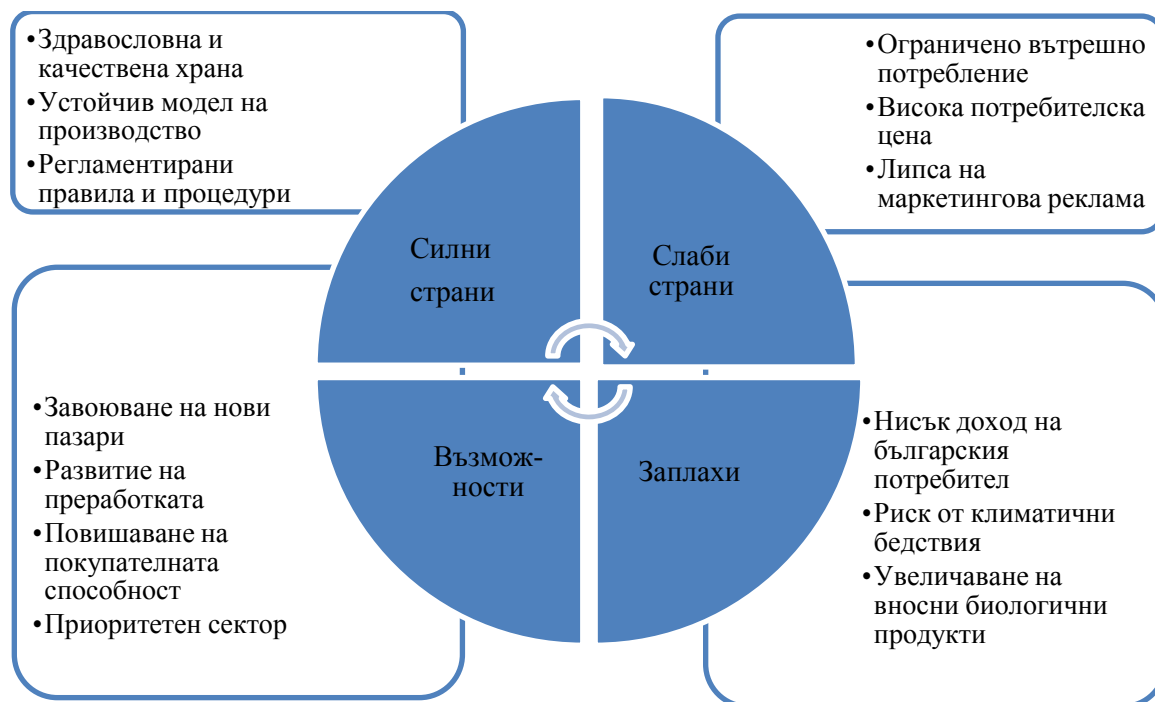
Таблица 1.1

Сертифициращи организации, осъществяващи контрол на биологично производство в България

Кодов номер	Акредитирани органи за сертифициране на биологично производство в България
BG-BIO-02	„Балкан Биосерт” ООД
BG-BIO-03	“Кю Сертификейшън” АД
BG-BIO-04	“Серес – Сертификация на екологични стандарти ” ООД
BG-BIO-05	„Лакон“ - ООД
BG-BIO-06	“Кива бцс еко – гаранти” ЕООД
BG-BIO-07	“Контрол юнион сертификейшънс“
BG-BIO-10	„Институт за контрол на биологични продукти“ АД
BG-BIO-12	„Екогрупо италия-клон България”
BG-BIO-13	„Биоагричерт Италия България” ЕООД
BG-BIO-14	“Сжс България” ЕООД
BG-BIO-15	"Булгарконтрола" АД
BG-BIO-16	ТП "Австрия Био Гаранти"
BG-BIO-17	„Агенция за биологична сертификация“ ЕООД
BG-BIO-18	„Космосерт услуги за сертифициране“ АД
BG-BIO-19	Маком сертифициране ООД

1.5. SWOT анализ на биологичното производство на селскостопанска продукция в България

В този параграф на Фигура 1.1 е представен синтезиран SWOT-анализ на биологичното производство в България.

Фигура 1.1. Синтезиран SWOT-анализ на биологичното производство в България

На базата на посочената информация се обобщава, че биологичното производство в България е с голям потенциал за развитие. Всеки производител трябва да направи своя избор по отношение на печелившата стратегия за успешно земеделско производство на базата на конкретните икономически показатели на своето стопанство, природните условия и конкурентните предимства на бизнес средата. Те трябва да се стремят да насочат усилията си за експортна дейност както за прясна консумация, така и за преработка на суровини. Освен това могат да фокусират вниманието си към внедряване на най-съвременните агротехнически

практики в производството и влагане на инвестиции за подобряване и усъвършенстване подготовката на кадри в земеделието.

В резултат на направеното изложение на теоретичните постановки относно същността и особеностите на биологичното производство могат да бъдат изведени следните **обобщения и изводи към първа глава:**

Първо, биологичното производство е един от най-актуалните за теорията и практиката икономически сектор, който ангажира вниманието на все повече учени и изследователи, държавни институции, неправителствени организации и земеделски стопанства. Вследствие на това се появяват редица публикации и научни изследвания в икономическата литература.

Второ, биологичното земеделие е устойчив модел на производство, който насърчава прилагането на екологосъобразни практики за запазване устойчивото развитие на селските райони с цел подобряване качеството на живот и опазване на околната среда. Той включва различно отношение и подходи към компонентите на земеделската система, както и основни принципи с цел опазване и съхраняване на природните ресурси, поддържане на биоразнообразието и осигуряване на поминък на местните хора. *Биологичното производство* изпълнява двойна обществена роля, от една страна, обезпечават един специфичен пазар, отговарящ на растящото потребителско търсене на биологични продукти, а от друга страна, доставят обществени блага, допринасящи за опазване на околната среда и благосъстоянието за развитието на селските райони.

Трето, съществува пълна синхронизация между европейското и националното законодателство в сферата на биологичното земеделие и прилагането на устойчиви земеделски практики в агробизнеса. В България е изградена и функционира правна и институционална рамка, регулираща контрола и сертификацията на българските биопродукти, което прави биопроизводството конкурентоспособно на международните и

европейските пазари. Браншовите организации насърчават развитието на сектора чрез информационни и разяснителни дейности за ползите от и предимствата на биологичното земеделие.

Четвърто, SWOT анализът на биологичното производство в България показва, че този сектор е с потенциал за развитие. Всеки производител трябва да направи своя избор по отношение на печелившата стратегия за успешно земеделско производство на базата на конкретните икономически показатели на своето стопанство, природните условия и конкурентните предимства на бизнес средата. Те трябва да се стремят да насочат усилията си за експортна дейност както за прясна консумация, така и за преработка на суровини. Освен това могат да фокусират вниманието си към внедряване на най-съвременните агротехнически практики в производството и влагане на инвестиции за подобряване и усъвършенстване подготовката на кадри в земеделието.

ГЛАВА ВТОРА. СЪСТОЯНИЕ И ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА БИОПРОИЗВОДСТВОТО В БЪЛГАРИЯ

Втора глава характеризира природно-климатичните условия, посочват се основните предимства на биологичното производство пред конвенционалното, направен е анализ на състоянието на биологичното производство в България и се изясняват търговията и потреблението на биологични продукти.

В структурен аспект втора глава се състои от три параграфа.

2.1. Природни и икономически условия и предимства за развитие на биопроизводството

В началото на този параграф са открити природните и икономическите условия за развитие на биопроизводството. Поради *благоприятните почвено-климатични условия* на нашата страна

биопроизводството е заложено като приоритетна област в програмата на правителството. Според данни на Министерството на околната среда и водите над 80 % от земеделските земи са подходящи за развитие на екологично чисти биологични хранителни продукти.

На основата на различни авторови мнения относно основните предимства на биологичното производство се посочват и допълнителни такива, а именно:

- Поддържа екологичен баланс и оптимизира биологичните процеси в земеделието;
- Възможност за съчетание на биологичното земеделие със селски и екологичен туризъм с цел осигуряване на допълнителна заетост на населението;
- Вземане на добро решение, свързано с проблема за обезлюдяването на селата в селските райони;
- Насърчава предприемачеството сред все повече иновативни земеделски стопани.

2.2. Анализ на състоянието на биологичното производство в България

В този параграф е направен анализ на състоянието на биологичното производство в България. Посочена е тенденция на нарастване на броя на биооператорите, площите на земеделски култури, отглеждани по биологичен начин и площи в преход. Също така през последните години, макар че биологичното животновъдство в България за разлика от биологичното растениевъдство изостава в своето развитие, се наблюдава тенденция на нарастване на животните, отглеждани по биологичен метод.

Посочват се някои от основните **проблеми** при практикуването на биологичното производство (Ралчева, 2014):

✓ до момента липсва подпомагане на биологичното животновъдство (с изключение на пчелни семейства);

✓ липсва целенасочена подкрепа на биологичната преработка на първична биологична продукция. Това е и причината, добавената стойност от този вид производство да отива основно извън страната;

✓ недостатъчна информираност на потребителите за предимствата на биохраните;

✓ не се предприемат мерки за реклама, промоция, развитие на вътрешния пазар на биологични продукти;

✓ липсва специализирана борса за биопродукти. Биопродуктите не са застъпени в обществените кухни и в националните програми „училищно мляко“, „училищен плод“ и др.

Възможностите за развитие на биологичното производство за новия програмен период (2014–2020 г.) се изразяват в следното:

- продължаване темпа на нарастване броя на биологичните производители и биосертифицираните площи;

- рязко увеличение на обема на производство на сертифицирани биологични продукти;

- завоюване на нови пазари за българските биопродукти;

- развитие на биологичното животновъдство, увеличение на броя на биосертифицираните животновъдни ферми;

- изграждане и сертифициране на нови биологични линии за преработка на селскостопанска продукция;

- разрастване на Българската асоциация „Биопродукти“ и обхващане на максимален брой биологични земеделски производители в единствената българска организация на биофермерите.

Така очертаните проблеми и възможности ни дават основание до края на програмния период 2014–2020 г. да очакваме напълно реална възможност за разрешаване на голяма част от проблемите и разкриване на

по-пълния потенциал за развитие на биологичното производство в България.

2.3. Търговия и потребление на биологична селскостопанска продукция

В трети параграф се прави характеристика на търговията и потреблението на биологични продукти в световен мащаб, в Европейския съюз и в България. Посочени са разнообразни маркетингови канали за реализация на биологични продукти.

Пазарът на биологични продукти е един от най-динамичните и популярни пазари не само в световен мащаб, но и в България. Възможностите за изграждане на канали за реализация е от особена важност при по-нататъшното развитие на пазара на биологични продукти. За успешна реализация на биопродукцията ключово значение имат директните продажби, смесените магазини, специализираните магазини за здравословни храни и откритите пазари.

Посочват се причините за по-високите цени на биологични продукти както и по-важните фактори, от които зависят успешните продажби.

От направения анализ на състоянието и потенциала за развитие на биопроизводство могат да се направят следните по-важни **обобщения и изводи към втора глава:**

Първо, налице са благоприятни почвено-климатични условия за развитие на биологичното производство в България. Очертава се изразена тенденция към увеличение на биологичните площи, производителите, преработвателите, както и разширяване обхвата на растениевъдството, животновъдството и биологичното пчеларство. Земеделските производители предпочитат да се насочват към биологично производство, както и все повече от тях търсят здравословна и чиста храна.

Второ, ползите от реализацията на биологична продукция могат да се представят в три аспекта – икономически, екологичен и социален.

Тенденцията е към разширяване на продуктовата гама от биопродукти. Главната причина за бъдещите оптимистични нагласи е в потребителското търсене и консумиране на биохрани.

Трето, пазарът на биологични продукти в България е сравнително нов, но в същото време се развива с бързи темпове. Наблюдава се значително увеличаване броя на биооператорите, специализираните магазини, електронната търговия с биопродукти, както и броя на големите търговски вериги, които се включват в дистрибуцията на биологични продукти.

ГЛАВА ТРЕТА. ТЕНДЕНЦИИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА БИОЛОГИЧНОТО ПРОИЗВОДСТВО

В трета глава е показан методическият инструментариум за провеждането на емпиричното изследване в биологичните стопанства от област Велико Търново. Разгледани са състоянието и тенденциите на развитие на биологичното производство в изследваната област. Идентифицирани са основните проблеми, пред които са изправени земеделските стопани.

В структурен аспект трета глава се състои от три параграфа.

3.1. Методически инструментариум на изследването

За постигане целта на дисертационния труд и за решаване на поставените задачи е проведено емпирично проучване. Във връзка с това е подготвена представителна извадка, основаваща се на базата от данни на Министерството на земеделието, храните и горите на РБългария, получени от Информационните регистри на производителите, преработвателите и

търговците на земеделски продукти и храни, произведени по биологичен начин в национален и регионален мащаб (табл. 3.1).

Таблица 3.1

Брой земеделски и биологични стопанства в национален и регионален мащаб

Видове стопанства	България		Северен централен район		Област В. Търново		Брой респонденти в анкетното проучване
	Брой	%	Брой	%	Брой	%	
Общо земеделски стопанства	254 142		28 633		9 344		
Биологични стопанства, в т. ч.:	7 200	3	1 404	5	273	3	28
- Растениевъдство			743	53	130	48	13
- Животновъдство (пчелни семейства)			591	42	122	45	13
- Смесено стопанство			70	5	21	8	2

От таблица 3.1 е видно, че биологичните стопанства в Северен централен район, включително и в преходен период, са 5% от общия брой земеделски стопанства в региона. Биологичните стопанства в *област Велико Търново* съставляват 3 % от всички стопанства, което съвпада с относителния дял на биологичните стопанства в национален мащаб. Поради тази причина обхватът на изследването е в област В. Търново, като представителността на извадката от респонденти е осигурена чрез включване на общо 28 биологични стопанства, от които 13 растениевъдни, 13 животновъдни, включително пчелари и 2 смесени. Направената извадка отговаря на критериите за представителност. Изравненият брой на анкетираните животновъдни стопанства спрямо растениевъдните се дължи на факта, че биологичното животновъдство през последните години бележи тенденция на увеличение поради по-големите възможности за подпомагане, които предоставя ПРСР за периода 2014–2020 г.

Изследването е реализирано чрез разработване и разпространяване на анкетна карта, структурирана в три раздела, и включваща общо 36 въпроса от смесен характер, с доминиращ брой затворени въпроси с цел улесняване на тяхното възприемане.

В хода на изследването са приложени различни подходи и методи, както и логико-теоретични методи – сравнителен метод, метод на групировката, методите на анализ и синтез, методите на индукция и дедукция.

За анкетното проучване се използва методът на интервюто, като за оценка на емпиричните данни са приложени статистически методи, графичен и табличен метод.

3.2. Състояние и тенденции за развитие на биологичното производство в област Велико Търново

На основата на получените данни от анкетираните лица е направен анализ на състоянието и тенденциите за развитие на биологичното производство в изследваната област.

За *област Велико Търново* биологичното земеделие е представено в две главни направления:

- Биологично растениевъдство – зърнопроизводство, зеленчукопроизводство, трайни насаждения и лозарство;
- Биологично пчеларство.

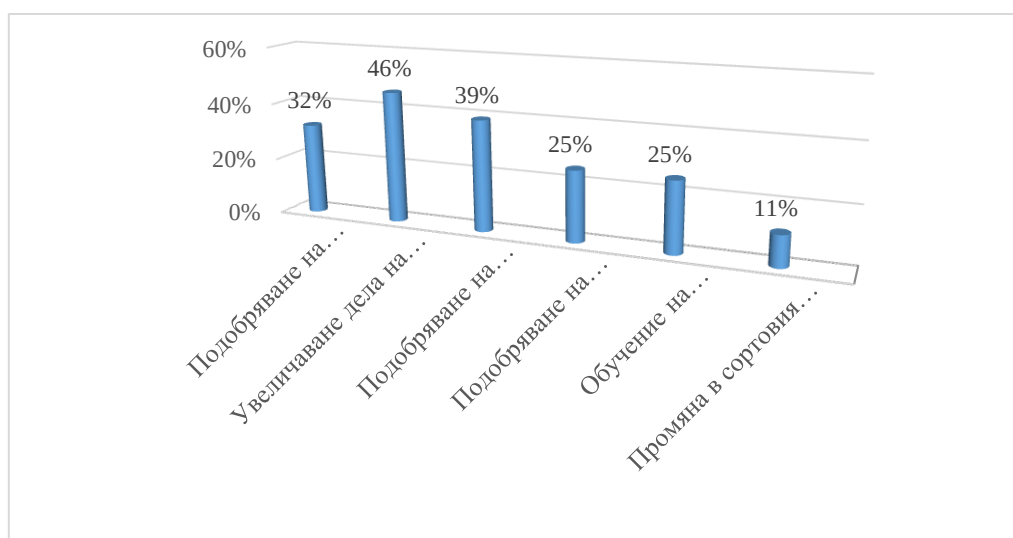
Важно е да се посочи, че по-голямата част от изследваните земеделски стопанства са в преходен период (период на конверсия) за получаване на необходимия сертификат за биологични стопани.

Очертани са основните фактори влияещи негативно за развитието на аграрния бизнес като липса на квалифициран персонал, ограничен пазар за селскостопанска продукция, ниски печалби, високи разходи за дейността, висок риск и загуби и др.

3.3. Основни насоки и перспективи за развитие на биологичното производство в област Велико Търново

В този параграф са представени основните насоки и перспективи за развитие на биологичното производство в област Велико Търново.

Резултатите от изследването относно възможностите за повишаване на средните добиви при биологичното производство показват, че за 46% от анкетираните лица, които се занимават с отглеждане на растениевъдни култури, е нужно да се увеличи делът на поливните площи, а за 39% от анкетираните е необходимо подобряване на биологичната растителна защита, и 32% от респондентите посочват подобряване на технологията. За останалите 25% е важно да се засилят обучението на биопроизводителите и биологичното торене, а само 11% от тях желаят промяна в сортовия състав (вж. Фигура 3.1).

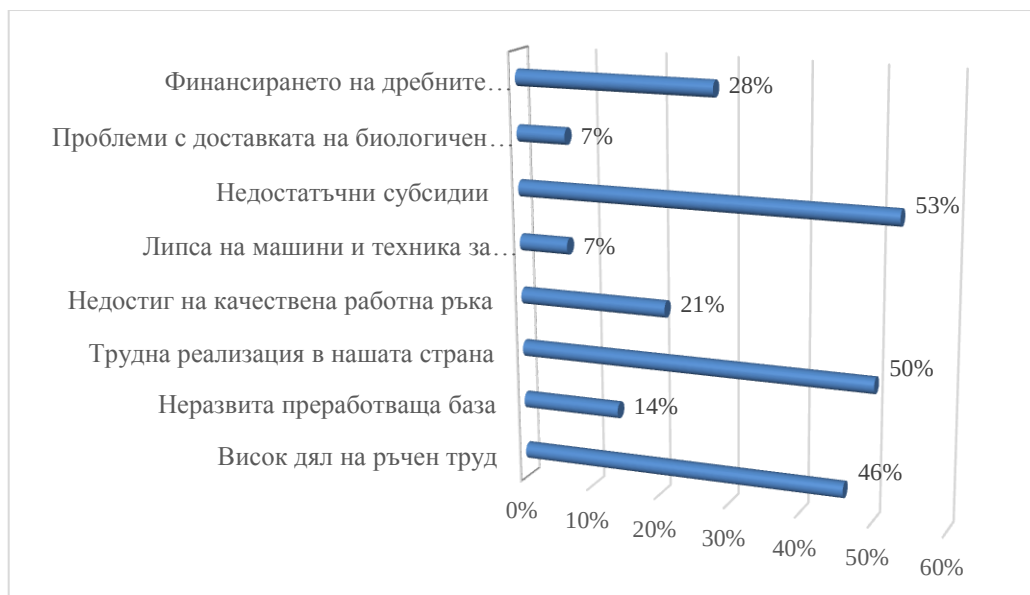

Фигура 3.1. Възможности за повишаване средните добиви при биологичното производство

Всичко това доказва необходимостта от своевременно обучение на земеделските стопани, които практикуват биологичните методи на производство. За тази цел трябва да се организират тематични семинари,

конференции, симпозиуми с акцент върху добрите растителнозащитни практики за устойчиво развитие на земеделието.

Ранжирането на **проблемите** при производството на биологични продукти е представено на Фигура 3.2. Сред водещите проблеми се открояват недостатъчните субсидии – 53% и трудната реализация в нашата страна – 50%.

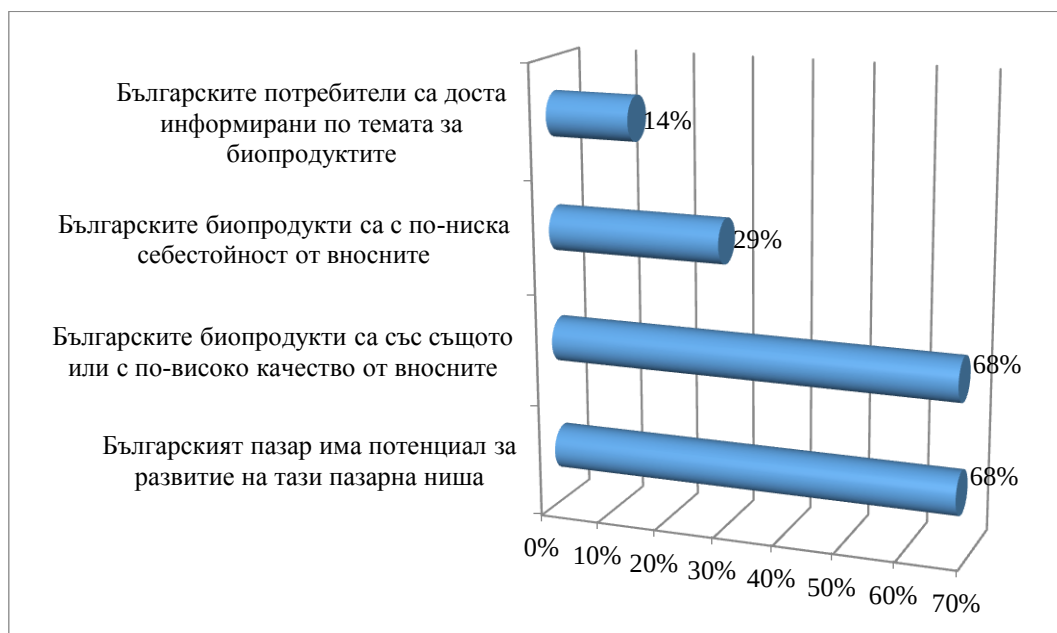

Фигура 3.2. Разпределение на проблемите при производството на биологични продукти

Друг важен проблем за развитието на биопроизводството е и липсата на целенасочена подкрепа за преработката на първичната биологична продукция, което е и основна причина, добавената стойност от този вид производство да се изнася извън България.

Почти три четвърти от земеделските стопанства (68%) определят, че българските биологични продукти имат сходно качество по отношение на вносните и посочват, че българският пазар има възможност за развитие в тази пазарна ниша. Останалите 29% конкретизират, че българските биопродукти имат значително по-ниска себестойност от вносните и само

14% отбелязват, че българските потребители са много добре запознати по въпросите, свързани с биопродуктите (вж. Фигура 3.3).

Фигура 3.3. Фактори, благоприятстващи реализацията на произведените в България биопродукти

Съществуващият пазарен потенциал в развитието на биосектора е изправен пред предизвикателството да произвежда и предлага качествени биологични продукти от иновативни земеделски фермери. Интересът от страна на българските потребители към биопродуктите непрекъснато се увеличава, продукт, проверен от сертифицираща организация, където няма признак от присъствие на пестициди и генно модифицирани организми. Те осъзнават по-високото качество на биологичните продукти, ползите, от тяхната консумация като здравословна, чиста и безопасна храна.

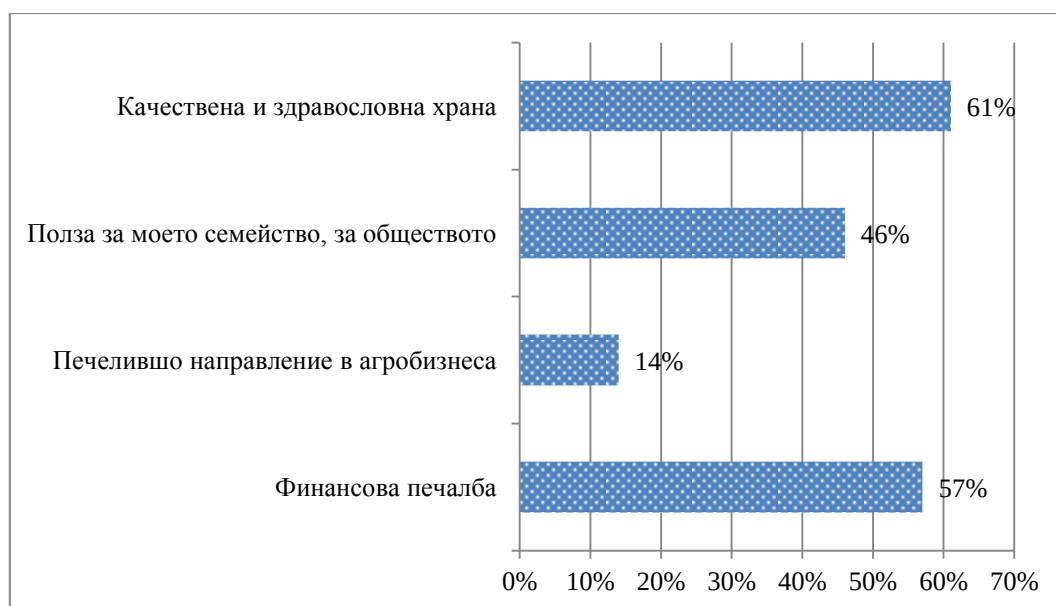
На Фигура 3.4 са представени най-често използваните канали за дистрибуция на биологична продукция. Земеделските стопани, попълнили анкетата, са посочили като най-разпространена форма на дистрибуция директната продажба до крайните потребители – 54%, на второ място

посредническа фирма или организация – 39%, на трето място като канал за дистрибуция стопанствата са отбелязали специализираните магазини или щандове – 25%, на четвърто място респондентите определят дистрибуция на вериги магазини – 14%, на пето място – фермерски пазари – 11% и на последно място електронната търговия – 4%.

Фигура 3.4. Канали за дистрибуция на биологичната продукция

Резултатите от анкетното изследване относно мотивацията за развитие на биологичното земеделие сочат като най-висок мотив (61%) качествената и здравословната храна, 57% – финансовата печалба, 46% – полза за семейството и обществото и само 14% посочват печелившо направление в агробизнеса (вж. Фигура 3.5). През последните години търсенето на биологична продукция се увеличава, тъй като това е пазарна ниша, която предизвиква интерес от страна на потребителите. Целта е да се произвежда чиста и безопасна биологична храна, с което ще се подобри качеството живот.

Фигура 3.5. Мотивация за развитие на биологичното земеделие

В обобщение на представеното във втора глава на дисертационния труд са направени следните **обобщения и изводи**:

Първо, повечето от изследваните земеделски стопанства са в период на конверсия, като най-висок относителен дял на биооператорите са заетите в сектор биологично растениевъдство и биологично пчеларство. Нарастващият брой на биологичните производители е следствие на по-големите възможности, предоставяни по ПРСР за периода 2014–2020 г. По-този начин се създава благоприятна среда за стимулиране на предприемаческата активност сред младите фермери като пример за успешен бизнес модел, допринасящ за опазване на околната среда и съживяване на местната икономика.

Второ, водещите проблеми при производството на биологични продукти в изследваната област са свързани с недостатъчни субсидии, липса на държавно подпомагане и данъчни стимули, трудна реализация в нашата страна, висок дял на ръчен труд, недостиг на качествена работна ръка и неразвита преработваща база.

Трето, по-голямата част от земеделските стопани предпочитат

директните продажби – 54% – като форма за реализация на своята продукция, защото се изгражда доверие у потребителите и се осъществява обратна връзка на информация, което е основа за по-дълготрайни отношения между тях. Също така 39% използват и посредническа фирма, 25% – специализирани магазини за здравословни храни, открити пазари и др. канали за успешна реализация на биологичната продукция. Целта е да се предлагат местни и автентични продукти, да се подкрепят малките семейни ферми, да се продължи съхраняването на българските традиции и култура и популяризиране на екологично чистата храна.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключението са представени основните теоретични изводи и постигнатите изследователски резултати. Потвърдена е изследователската теза, че биологичното земеделие е устойчив модел на производство на качествени и здравословни селскостопански продукти и има съществен принос за развитието на селските райони в България.

IV. ОСНОВНИ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. В резултат на извършен *критичен анализ на редица мнения и становища* в специализираната научна литература са разгледани различни авторски позиции за биологичното земеделие, при което е изведена *собствена дефиниция за понятието биологично земеделие*.

2. На базата на задълбочено *проучване на законодателството*, регламентиращо изискванията към биологичното производство, е установена *пълна синхронизация на европейската и националната правна рамка* при прилагането на устойчиви земеделски практики в съвременното земеделие.

3. На основата на извършен *анализ за състоянието на биологичното производство в България* е обоснован потенциалът за развитие на биосектора. Изведени са *предимствата на биологичното пред конвенционалното производство*.

4. Извършен е *анализ на биологичното производство в съвременните земеделски стопанства от област Велико Търново*. Идентифицирани са *основните проблеми на функционирането на биологичните стопанства, свързани с производството и реализацията на биологични продукти*.

.

V. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ

Във връзка с провеждането на процедура за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ по докторска програма „Икономика и управление (Аграрна икономика)“ декларирам:

1. Резултатите и приносите в дисертационния труд на тема „Икономически проблеми и перспективи при производството и търговията с биологична селскостопанска продукция в Северен централен район“ са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участия.
2. Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др. съответства на обективната истина.
3. Резултатите, които са получени, описани и/или публикувани от други автори, са надлежно и подробно цитирани в библиографията.

гр. Свищов
ноември 2017 г.

Д Е К Л А Р А Т О Р:.....

/Илияна Георгиева Кръстева/

VI. СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИТЕ НА ДОКТОРАНТА ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Студии:

1. Николова, М и др. (2016). Възможности и проблеми на интегрираното производство в агросектора / Марина Николова, Маруся Станчева-Линкова, Илияна Кръстева // Алманах научни изследвания. СА Д. А. Ценов - Свищов, бр. 23, с. 327-357.

Статии:

1. Кръстева, И. (2017). Възможности и перспективи за развитие на биологичното производство в България. // Eastern Academic Journal, (под печат).

Научни доклади:

1. Кръстева, И. (2014). Състояние и тенденции за развитие на биопроизводството в България за периода 2006-2012 г. // Националният аграрен сектор - елемент на европейските земеделски региони в стратегията "Европа 2020" : Юбилейна научнопрактическа конференция с международно участие - Свищов, 6-7 ноември 2014 г., АИ „Ценов” Свищов., с. 177-181.
2. Кръстева, И. (2016). Развитие на пазара на биологична селскостопанска продукция. Общата селскостопанска политика на Европейския съюз и агробизнеса в Република България - икономически и правни проблеми : Сборник доклади от Кръгла маса - Свищов, 27.10.2016 г., АИ Ценов, с. 202-207.